

Олександр Ляшев

A37/14

9(c2)

Λ 99

ДАВНЯ ІСТОРІЯ РОЇША

Заселення долини Стрижня

Зміст:

Переднє слово	7
1. Фізичні умови теренів с.Роїща	
<i>Природно-географічні</i>	13
<i>Річка Стрижень</i>	17
2. Заселення території Роїща людиною	
<i>Кам'яна доба</i>	26
<i>Бронзова доба</i>	28
<i>Рання залізна доба</i>	32
<i>Середньовіччя</i>	37
<i>Урочище Логи</i>	46
<i>Етнічна належність стародавніх мешканців теренів села та їх зовнішній вигляд</i>	48
3. Уклад життя людей, що жили в давнину на території с.Роїща	
<i>Поселення та житло</i>	52
<i>Господарство</i>	58
<i>Домашні промисли та громадське ремесло</i>	59
<i>Обмін та торгівля</i>	64
<i>Громадський лад</i>	65
<i>Вірування та поховання</i>	65
<i>Харчування</i>	71

Додатки

Розміщення стародавніх поселень на території с.Роїща	81
Розміщення стародавніх поселень в долині р.Стрижень	82
Археологічні пам'ятки долини Стрижня	83
Кількість поселень на берегах Стрижня II тис. до н.е.-XIII ст.	86
Реконструкція можливого водного шляху Стрижем з Дніпра на Десну	87
Стрижень на мапі Чернігівського намісництва 1794 р.	88
Схема давньої історії села Роїща	89
Хронологія історії стародавнього світу, середніх віків та давньої історії села Роїща	90
Археологічне дослідження теренів Роїща	92
Дослідники стародавнього минулого села	95
Матеріали дослідження поселення в урочищі Логи	101
Словник термінів	125
Джерела	131
Відповідальність за пошкодження пам'яток археології	139

§ 3. Уклад життя людей, що жили в давнину на території с.Роїща

Поселення та житло

↑ топографія розташування поселень племен, які проживали на теренах Роїща, переважно залежала від кліматичних умов. При вологому кліматі і високому рівні вод селища розташовувалися на корінному березі, при більш сухому кліматі і пониженні рівня вод – у долинах річок.

Поселення середньодніпровців локалізовані на плато, на високих мисах і підвищених терасах.¹⁰⁸ Поселення ж соснинців та лебедівців вже «спускаються» до води в заплави річок, де вони розмішувалися на дюнних підвищеннях або на понижених ділянках берегових терас.¹⁰⁹ На переломі бронзової та залізної доби знову відбулася зміна топографії розташування поселень, що вже було обумовлене необхідністю оборони. Милоградці проживали на невеликих підвищеннях в заболочених місцях.¹¹⁰ Київські ж поселення розташовувалися, як правило, на одному з берегів річки чи струмка. В таких же місцях локалізувалися і поселення пізніших культур.

Селища були не укріплені.

В бронзову добу їх розміри були не більше 2-4 га, кількість жител – від 2-4 до 20-30. Найбільш розповсюдженим плануванням поселень було вуличне, в один-два ряди.

Розміри київських поселень, зазвичай, не перевищували 2 га і налічували не більше 10-15 жител.¹¹¹ Нерідко вони зводилися «гніздами» – на відстані 0,5-1 км одне від одного. Київське поселення в урочищі Логи було невеликим селищем, яке складалося з п'яти жител і шести господарських споруд. За нашими мірками, це був хутір. Розташовувався він на мисі між лівим берегом потічка, який

¹⁰⁸ Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы. – К., 1982. – С.99.

¹⁰⁹ Там само. – С.74, 101.

¹¹⁰ Словник-довідник з археології. – Київ, 1996. – С.161.

¹¹¹ Терпиловский Р.В. Ранние славяне Подесенья III-V вв. – Киев, 1984. – С.8.

Реконструкція київського поселення в урочищі Логи

колись впадав до Стрижня, та невеликим струмком, що впадав до нього. Якогось чіткого планування це поселення не мало, але житла були розташовані вздовж струмка. Воно займало площу до 2 га і мало досить щільну забудову, на умовний двір припадало до 40 соток.¹¹² Площа інших київських поселень в с.Роїщі складає: Роїще-1 – 1 га, Роїща-2 – 0,25 га, Тішин – більше 2 га.

Подібними до київських поселень були колочинські та волинцевські. Вони також нагадують хутір. Колочинське поселення в Логах складалося з двох жител, а волинцевське – з п'яти. Їх площа: перше – менше 1 га, друге – до 2 га.

Значно більшими були староруські поселення. Площа поселення Роїще-1 складає 1 га, Логи – 15 га, Роїще-3 – 2,5 га, Попова Гора-1 – 0,5 га, Попова Гора-2 – 0,5 га, Чаплище-1 – 3,5 га, Чаплище-2 – 4 га, Скиток – 9,8 га, Тішин – 5,1 га.¹¹³ Як бачимо, деякі з

¹¹² Максимов Е.В. Отчёт о работе Среднеднепровской раннеславянской экспедиции Института археологии АН УССР в 1978 г. – НА ІА НАНУ. – 1978/28.

¹¹³ Звід пам'яток історії та культури України. Чернігівська область. – Чернігів, 2015. – Вип. 1: Чернігівський район. – С.102-105.

них, ще також були схожі на хутори, але деякі вже можна назвати невеликим селом. Планування їх було узбережно-рядове в одну або кілька вулиць.¹¹⁴

*Реконструкція сосницького житла
з поселення Пустинка Чернігівської обл.*

Будівельним матеріалом для спорудження житла всіх зазначених культур були дерево та глина.

У бронзову добу на Подесенні використовували два типи житла: наземні споруди та землянки (напівземлянки). Напівземлянки довгий час домінували і в залізну добу.

У середньодніпровців житла були наземні з центральним опорним стовпом для тримання

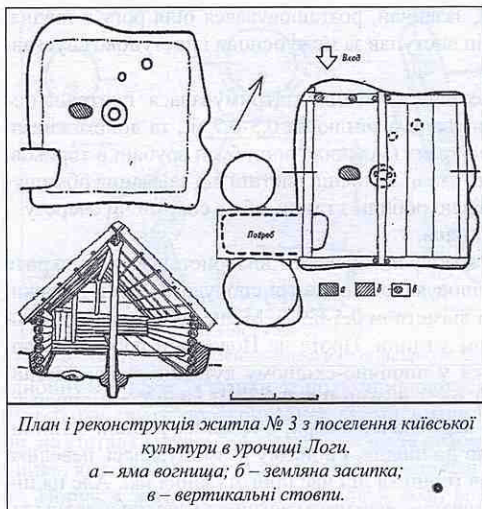
покрівлі та з відкритим вогнищем. Помешкання склалися з двох приміщень.¹¹⁵ Для господарського призначення використовували будівлі типу хліва. Соснинці ж жили в напівземлянках прямокутної форми глибиною понад 1 м та площею 40-45 м². В центрі або в кутку в ній розміщувалося місце для вогнища, викладене камінням. Окрім житла, також будували і господарські споруди. Лебедівські ж житла були наземні або трохи заглиблені в ґрунт.¹¹⁶ В напівземлянках жили милоградські,¹¹⁷ київські, колочинські та волинцевські племена. Проте на київському поселенні в урочищі Логи була і

¹¹⁴ Шекун А.В. Веремейчик Е.М. Селища IX-XIV вв. в междуречье низовий Десны и Днепра //Чернигов и его округа в IX-XIII вв. – К., 1988. – С.104.

¹¹⁵ Словник-довідник з археології. – Київ, 1996. – С.245.

¹¹⁶ Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы. – К., 1982. – С.74.

¹¹⁷ Словник-довідник з археології. – Київ, 1996. – С.161.

одна наземна будівля (№ 14), а на поселенні Олександрівка-1 такі споруди навіть переважали традиційні напівземлянки.¹¹⁸ Соснинці, милоградці, колочинці та волинцевці також для житла використовували і землянки.¹¹⁹

Житло стародавніх слов'ян, які проживали на території Роїща, було рекон-

струюване за матеріалами розкопок поселення в урочищі Логи.¹²⁰

Це була зрубна, невисока (7-10 вінців), прямокутна споруда, орієнтована за сторонами світу, інколи з невеликими відхиленнями. За розмірами житло було різне. Київські будівлі – 3,4х3,3 м, 3,4х3,9 м, 4,1х3,7 м та 4,4х4,8 м (заглиблені в ґрунт на 0,7 м – 3-5 вінців); волинцевські будівлі – 3,6х3,6 м, 5х4 м, 5,1х4,7 м та 5,5х4,8 м (заглиблені в ґрунт на 0,8 м). Тобто їх площа була 12-16 м². Таке житло було розраховане на одну сім'ю.

¹¹⁸ Терпиловський Р.В., Шекун О.В. Олександрівка 1 – багатопарове ранньослов'янське поселення біля Чернігова. – Чернівці, 1996. – С.10.

¹¹⁹ Словник-довідник з археології. – Київ, 1996. – С.161, 275.

¹²⁰ Максимов Е.В. Отчёт о работе Среднеднепровской раннеславянской экспедиции Института археологии АН УССР в 1977 г. – НА ІА НАНУ. – 1977/4, Максимов Е.В. Отчёт о работе Среднеднепровской раннеславянской экспедиции Института археологии АН УССР в 1978 г. – НА ІА НАНУ. – 1978/28, Терпиловський Р.В. Ранніе славяне Подесення III-V вв. – Київ, 1984. – С.10-13, Раскопки поселений у с.Роїще // Археологические открытия в 1977 г. – М, 1978. – С.351-352, Поселение киевского типа с.Роїще // Археологические открытия в 1978 г. – М, 1979. – С.359-360.

Вхід до житла, зазвичай, розташовувався біля рогу з півдня, або з боку схилу. Він виступав за межі основи і поступово спускався до рівня підлоги.

Дах був двосхилий. Матиця підтримувалася центральним стовпом, який закопували в землю на 0,3-0,7 м., та допоміжними стовпами-сохами по краях (можливо вони були врубані в торцьові стіни). Центральний стовп в нижній частині від займання обмащували глиною. Покрівлю робили з глини, або з соломи чи очерету.

Долівка була глиняна.

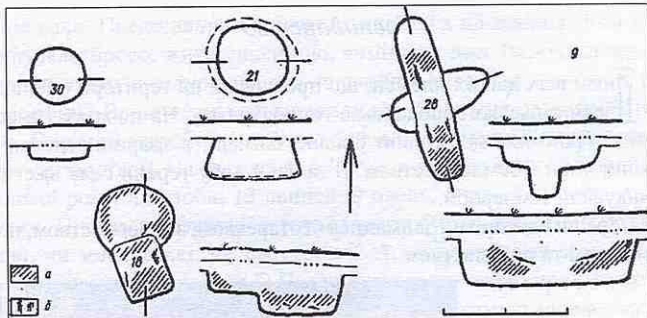
Для опалення житла, як правило, використовували відкрите вогнище, яке розташовувалося в центрі споруди на рівні долівки, або в невеликій ямі діаметром 0,5-0,9 м. Місце вогнища оточували невисоким бортиком з глини. Проте на Подесенні робили і печі, які розташовувалися у північно-східному куті житла на відстані 0,4 м. від стін. Піч мала розмір 0,6х0,8 м. Її черинь вимощували в два шари битою керамікою, а верх, очевидно, робили з глини. Вустя печі виходило до півдня, і в ньому розміщувалась невелика ямка. Ймовірно, для горщика під час приготування їжі. Але ця піч була лише модернізованим варіантом вогнища і значно відрізнялася від печей нашого часу. Вона призначалася тільки для опалення приміщення та приготування їжі, бо була не лише мала, а й низька. Її черинь знаходився на рівні долівки.

Вікон в житлі, швидше за все, не було, тож освітлення здійснювалося вогнищем, або чимось на кшталт скіпки чи каганця.

Одна половина житла¹²¹ була зайнята входом, вогнищем та господарськими ямами. Очевидно, що місце для відпочинку мешканців було в другій половині. Це міг бути полік.

Нерідко в житлі розташовувалися округлі за формою ямки для зберігання чогось та для вигрібання вугілля та попелу з вогнища. Також в середині житла могло бути сховище на кшталт льоху, яке виходило за межі житла. Частина такого сховища, що знаходилася поза житлом, перекривалася плетеною покрівлею, вимашеною глиною. Глиною ж обмащували і стіни льоху. Господарські ями київського типу, що були поза житлом, мали в діаметрі 1-1,3 м і

¹²¹ В житлі №3, яке реконструйоване – західна частина.

Господарські ями з київського поселення в урочищі Логи.
а – скупчення обпаленого глиняного обмащення, б – згоріле дерево

глибину 0,7-1,2 м, їх стінки дещо розширюються до рівного дна. Ці ями-льохи також перекривалися якимись конструкціями, очевидно, на кшталт куреня.¹²² А чи не з тих часів походить слово «пригребця», яким в Роїщі називають подібні споруди?

Поруч ж житлом розташовувалися літні вогнища (споруджені на вимосці або кам'яній, або з черепків) та господарські споруди.

Вперше таке житло, швидше за все, почали будувати носії милоградської культури в південній Білорусі. На початку ж нашої ери подібні будівлі вже з'являються і на півночі середнього Подніпров'я та в лісостеповій зоні Лівобережжя.

В Роїщі знайдені сліди і від житла староруських часів: котловани будівель на поселенні в урочищі Логи, житло на поселенні Попова Гора-2, розвали глинобитних печей на поселеннях Чаплище-1 та Чаплище-2.¹²³ В X-XI ст. русичі житло будували у вигляді напівземлянки стовпової або зрубною конструкції. В останній період Київської Русі в XII-XIII ст. напівземлянки почали поступово замінюватися наземним житлом на підкліттях з двома або трьома світлицями.¹²⁴

¹²² Терпиловский Р.В. Поселение I тыс. н.э. у с. Роище на Черниговщине // Раннеславянский мир. Материалы исследований. – Москва, 1990. – С.51.

¹²³ Звід пам'яток історії та культури України. Чернігівська область. – Чернігів, 2015. – Вип. 1: Чернігівський район. – С.104.

¹²⁴ Шекун А.В. Веремейчик Е.М Селища IX-XIV вв. в междуречье низовий Десны и Днестра //Чернигов и его округа в IX-XIII вв. – К., 1988. – С.106, Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник. – Тернопіль, 2008.- С.331.

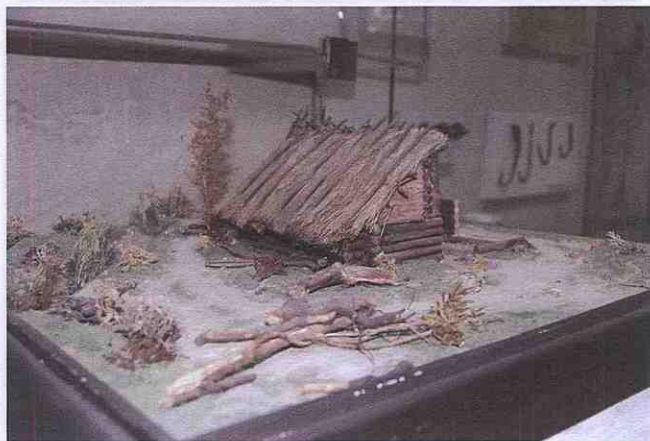

Розкопки в урочищі Логи

Реконструкція житла № 3 з поселення київської культури
в урочищі Логи

Кольорова інсталяція реконструкції поселення
київської культури в урочищі Логи

Додатки

Розміщення стародавніх поселень на території с.Роїща¹⁷⁶

¹⁷⁶ Величина сторони координатної сітки дорівнює 1 км.